

BIBÓ ISTVÁN ÉS GIUSEPPE VEDOVATO CENTENÁRIUMA, AVAGY KÉT NAGY TUDÓS ÉS POLITIKUS PÁRHUZAMOS ÉLETRAJZA

Réti György

PhD, ny. külügyi főtanácsos,
ItalUng BT.
retigy@gmail.com

Bibó István

A magyar és az olasz tudományos és közélet együtt és külön emlékezik meg két világnagy tudósa és politikusa születésének centenáriumáról. Mindketten száz éve születtek, de Bibó István immár harminckét éve halott. E sorok írása közben érkezett a szomorú hír, miszerint Giuseppe Vedovato alig két hónappal 100. születésnapja előtt, 2012. január 18-án elhunyt.

Nem könnyű feladatra vállalkoztam, amikor Plutarkhosz után szabadon – megpróbálom felvázolni „párhuzamos életrajzukat”.

Giuseppe Vedovato

Megvallom, hogy eltérő a velük való kapcsolataim minősége: Bibó Istvánt személyesen nem, csak műveiből ismertem és ismerem, Giuseppe Vedovatóval csaknem két évtizedes alkotó kapcsolat fűz össze, amelyből kétségtelenül én merítettem többet, de talán én is tettem valamit hazánkbeli megismertetéséért.

• *Bibó István*

Született Budapesten, 1911. augusztus 7-én.

Édesapja előbb Budapesten minisztériumi tisztviselő, majd Szegeden az egyetemi

könyvtár igazgatója, etnológus és amatőr filozófus. Feleségével, Graul Irénnel együtt liberális szellemű személyiségek voltak, s ebben a szellemben nevelték gyermekeiket. Apai nagyanyja kikeresztelkedett zsidó családból származott (valószínűleg innen is ered unokájának rendkívüli érzékenysége a zsidókérdés iránt).

1925-től Szegeden a piarista gimnáziumban, majd 1929-től a szegedi Tudományegyetemen tanult, ahol 1933-ban államtudományi, 1934-ben jogtudományi diplomát szerzett. 1933–1934-ben Bécsben, majd Genfben folytatta tanulmányait.

A genfi egyetemen ismerkedett meg személyesen is az olasz Guglielmo Ferrero professzorral (1871–1942), a politikatörténet kiváló tanárával és népszerű történetíróval, akinek nézetei a legnagyobb hatással voltak rá, olyannyira, hogy később neki ajánlotta *Az európai egyensúlyról és a békéről* című tanulmányát.

Jogi gyakorlatát a királyi ítélőtáblán és a királyi törvényszéken szerezte, 1938 júniusától bírósági jegyző, majd novembertől az Igazságügyi Minisztérium tisztviselője. 1937 októberében a Márciusi Front programnyilatkozatának egyik szövegezője.

1940-ben Ravasz Boriskával, Ravasz László református püspök lányával kötött házasságot. A kitűnő pedagógus és történész feleségben emberileg és szakmailag nagyszerű és haláláig hű társat talált. Házasságukból három gyermek született.

A második világháború beszűkítette tevékenységi körét. A német megszállás során minisztériumi tisztviselőként menleveleket állított ki zsidóknak és más üldözötteknek, egészen októberi letartóztatásáig. Pár napos fogsága után a világháború végéig bujkálni kényszerült. Apósa, Ravasz püspök bújtatta

a Budapesti Református Teológiai Akadémia pincéjében.

A jövőre készülve 1944 nyarán kidolgozta a baloldali munkásság és a középosztály megbékélésére vonatkozó javaslatát.

1945 márciusától 1946 júliusáig – a miniszterre avanszált diákkori barátjának, Erdei Ferencnek a felkérésére – a Belügyminisztérium közigazgatási osztályát vezette. A megyerendszer reformján dolgozott, majd a Nemzeti Parasztpárt delegálta a Jogi Reformbizottságba. Meghatározó szavú résztvevője az 1945. évi választójogi törvény elkészítésének, s később 1945. november 4-i választás előkészítésének.

Jelentős reformterveket dolgozott ki a magyar közigazgatási rendszer demokratikusabbá és dinamikusabbá tétele érdekében is: a megyerendszer helyett város és városkörnyékből álló, mintegy száz, a megyéknél lényegesen kisebb területű közigazgatási egységet tervezett. E máig aktuális feladat megvalósítását az 1946 márciusában kinevezett új miniszter, Rajk László állította le.

A *Valóság* című folyóirat 1945. október–decemberi számában jelent meg *A magyar demokrácia válsága* című írása, amely nagy vitát gerjesztett. Ez a tanulmány jelent meg alig egy évvel később Giuseppe Vedovato folyóiratában, amivel két ünnepelelt hősünk élete összekötődött. (Erről olasz tudóstársa életrajzában írunk majd bővebben.)

A II. világháború után tanulmányainak többségét a *Válasz* című folyóiratban közölte.

Humanista demokrataként határozottan elítélte a magyarországi németek kitelepítését.

Az erről írt egyik pro memoárjában megállapítja: „*Előjáróban meg kell jegyeznünk, hogy az ún. »sváb kérdésnek« általában tervezett megoldásával szemben erkölcsi, társadalompolitikai és technikai aggályaink vannak... A*

sváb kérdés ilyen erőszakos felvetése az ország külpolitikai helyzetét nagyon súlyosbítaná. Mindezek alapján javasoljuk, hogy a »sváb kérdés«-ből ne csináljunk faji vagy nemzetiségi kérdést. A valóban hűtlen egyénekkel szemben, a népbíróság útján járjunk el, a sváb kérdés lényegét pedig ésszerű széttelepítés és a magyar tömegek áttelepítése útján (az ország határain belül) oldjuk meg”.

1946 júliusától 1950-ig a Szegedi Tudományegyetem professzora és a Magyar Tudományos Akadémia tagja. A szegedi professzori kinevezés különösen kedves számára, hiszen édesapját ebben is követi (és olyan kiváló professzorokkal működik együtt, mint Tóth László, id. Martonyi János és mások).

1949-ben, a „proletárdiktatúra győzelme eredményeként”, megfosztották professzori állásától és akadémiai tagságától is. A Huszár Tibor életéről adott terjedelmes interjújában így összegezte az ezt követő éveket: „Ezután, körülbelül három évig elég intenzív nyomorgás következett. ...”

1951-től az ELTE Egyetemi Könyvtár tudományos munkatársa lett. Itt érte politikusi életének legfontosabb eseménye, az 1956-os forradalom.

1956. október 30-án részt vett a Nemzeti Parasztpárt, majd november elsejétől új nevén, a Petőfi Párt újjászervezésében. A párt november 2-án miniszternek jelölte a harmadik Nagy Imre-kormányba, és november 3-án államminiszterré nevezték ki. E minőségében már nem találkozott a miniszterelnökkel, mert november 4-én megindult a szovjet katonai invázió, és Nagy Imre, az Országházból elmondott drámai hangú rádióbeszéde után munkatársaival és családtagjaikkal együtt a jugoszláv követségen kért menedéket.

Bibó csak ezután érkezett be a Parlamentbe – az érte küldött autóval. Ott tárgyalt Tildy

Zoltánnal és másokkal, majd az egyedüli törvényes magyar kormány képviselőjeként felhívást intézett a magyarokhoz és a világhoz. Egyrészt felszólította a magyar népet, hogy „a megszálló hadsereget vagy az általa esetleg felállított bábkormányt törvényes felsőséggnek ne tekintse, s vele szemben a passzív ellenállás összes fegyvereivel éljen”. Ugyanakkor kérte a nagyhatalmak és az Egyesült Nemzetek bölcs és bátor döntését a leigázott magyarság szabadsága érdekében. A parlament épületét november 6-án hagyta el. Kétnapos bátor szembeszállása a parlamentet elfoglaló fegyveres erőkkel azóta bevonult a magyar történelem legendáriumába.

Kijövele után *Expozé a magyarországi helyzetről* címmel készített összefoglalót, majd egy tervezetet a kiegyezés kibontakozásáról, melyet eljuttatott az amerikai, az indiai és más követségekre. Miniszteri megbízatása hivatalosan november 12-én szűnt meg – a kormány felmentésével.

Letartóztatásáig több javaslatot dolgozott ki a „magyar kérdés” kompromisszumos megoldása érdekében. 1957 elején írta *Magyarország és a világhelyzet* című tanulmányát, mely szeptember 8-án jelent meg a tekintélyes bécsi *Die Presse* című napilapban.

1957 májusában letartóztatták, majd 1958. augusztusban életfogytiglani börtönre ítélték. Perének másodrendű vádlottja Göncz Árpád, a későbbi köztársasági elnök volt. Csak Nehru indiai elnök személyes közbenjárására álltak el attól, hogy halálra ítélik. Hatéves börtönbeli magatartását a legtalálékosabban Nagy Attila, a neves színész és börtöntárs jellemezte: „ő volt valamennyiünk között testileg a leggyengébb, lelkileg a legerősebb”. Az 1963. évi amnesztiával szabadult, majd 1971 végén történt nyugdíjazásáig a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárában tevékenykedett.

Nyolc nyugdíjas évében munkáit rendezte, fordított, és újabb műveket is publikált.

1976-ban, Londonban jelent meg angol nyelven *A nemzetközi államközösség bémultsága és annak orvosságai* című könyve.

1979. május 10-én hunyt el Budapesten. Az Óbudai temetőben temették el. Ez volt a demokratikus ellenzék első nagyszabású nyílt fellépése. Illyés Gyula e szavakkal búcsúztatta: „*Itt tesszük ma földbe. A hűség, a tudás, az önzetlen szolgálat szívós elkötelezettjét, aki távozása után is vigaszunk marad. Ő maga enyhíti a gyászt. Azzal, hogy lám, ilyen embereket is terem ez a föld.*”

Tudományos munkássága

Jelentős tudományos tevékenységet fejtett ki a jogelmélet, a nemzetközi jog, a közigazgatás, az államelmélet, valamint a politikatörténet területein.

A Kádár-rendszerrel szemben csöndes, de határozott szembenállást tanúsított, feddhetetlen erkölcsössége és tudományos teljesítménye által az ellenzéki értelmiség példaképé vált.

Szellemi képességeinek egyik gyakorlati megnyilvánulása volt, hogy az 1945. novemberi választás szervezőjeként kifejlesztette az egyedi technikát arra vonatkozóan, hogy a rendelkezésre álló roppant szűkös időtartam alatt a választás egésze lebonyolítható legyen. E technika a nyugat-európai szervezéselmélet tudományában is csak az 1950-es években jelent meg, de már a „fetaláló” Bibó nevéől függetlenül.

Láthattuk, hogy Bibó István „politikai számúzótként” majdnem tizenöt évet töltött el könyvtárosként, előbb az Egyetemi Könyvtárban, majd a KSH Könyvtárban. Ebbéli tevékenységét így jellemzi Keresztúri József a könyvtáros Bibóról szóló könyvében: „*Meg-*

győződésünk, hogy magatartásának leglényegesebb jellemzője – a minden élethezvetben az éppen vállalt feladat teljesítése iránti alázat – a könyvtárakban munkálkodó Bibó hétköznapijaiban is tetten érhető...”

Legjelentősebb munkái 1945 és 1948 között születtek, ezekben főként a közép- és kelet-európai politikai fejlődés torzulásait vizsgálta. Itt és most csak leltárszerűen tudjuk felsorolni ezeket.

A már említett *A magyar demokrácia váltsága* című 1945-ös írásában még bízott abban, hogy létrejöhet „az angolszász és a szovjet demokrácia szintézise”. Később felismerte ebbéli reményeinek illuzórikus voltát.

Az 1946-ban megjelent *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága* című műve a hasonló sorsú térségbeli államokkal összevetve vizsgálta a magyar fejlődés ellentmondásait, a megkésettségéből eredő torzulásokat, a hisztéria és a hamis realizmus végleteit.

Az 1948-as *Zsidókérdés Magyarországon* a Soáért viselt magyar felelősséggel nézett szembe példamutató következetességgel és felelősségvállalással.

Az *Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem (1948)* című munka a „magyar balsorsot” elemzi: eszerint a XIX. századig a válságokból való meddő kitörési kísérletek alkati torzulásokat hoztak, majd a XX. században e görcsök és torzulások sodorták zsákutcába az országot.

Utolsó műve, *Az európai társadalomfejlődés értelme* gondolatainak szintézisét teremtette meg.

Írásai a Rákosi-érában egyáltalán nem jelenhettek meg, a Kádár-korszakban pedig csak annak második, „enyhüléss” felében publikálhattak néhányat. 1949 után külföldre se utazhatott, így életében neve Magyarországon nagyon kevésé volt ismert, a nagyvi-

lágban pedig szinte semmit sem tudtak róla. (Mindez fokozta a magyar demokrácia váltságáról szóló tanulmánya olasz nyelven történt publikálásának a jelentőségét.)

Feddhetetlen erkölcsössége és tudományos teljesítménye mégis példamutató hatással volt a hazai ellenzéki értelmiség gondolkodására. A közvetlenül halála után, 1980-ban szamizdatban kiadott Bibó- emlékkönyv jelentősen hozzájárult a különböző ellenzéki csoportok együttműködéséhez.

Életében nem kapott kitüntetést, és csak a rendszerváltást előkészítő Németh Miklós kormánya pótolta ezt a mulasztást, amikor 1990-ben posztumusz Széchenyi-díjjal ismerete el, az indoklás szerint „a magyar államiság sorskérdéseire, a közép- és kelet-európai térség népeinek együttműködése és fejlődési perspektíváinak problémáikhoz kapcsolódó kutatási tevékenységéért, valamint a politikai elmélet kérdéseinek vizsgálatában elért, nemzetközileg is elismert eredményeiért”.

A rendszerváltás után, ha nem is teljesen kielégítő módon, de a bibói eszmevilág reneszánszának lehettünk tanúi. Ennek legfontosabb megnyilvánulásai:

Nevét viseli az ELTE jogász és politológus szakkollégiuma, ahol 1988 márciusában a Fidesz létrejött.

2000-ben megalakult a *Bibó István Közéleti Társaság (BIKT)*. Alapszabályzata értelmében célja, hogy „a névadó szellemiségének megfelelő közéleti fórumot teremtsen a politikai, gazdasági, kulturális kérdések nyilvános megvitatására. Alapítói Göncz Árpád, Kende Péter, Litván György, Gombár Csaba, Görgey Gábor, Márton László, Vásárhelyi Miklós és Vitányi Iván voltak. A felügyelőbizottság elnöke ifj. Bibó István. A BIKT fő feladata: Bibó István műveinek megismertetése és eszméinek terjesztése mellett – a libe-

rális-demokrata szellemiségű pallérozott párbeszéd elősegítése, elsősorban a közvéleményre nagy befolyással bíró szellemi és kulturális értelmiség körében. Ennek érdekében évente nyolc-tíz nyilvános vitát tart az éppen aktuális kérdésekről.”

2002-ben a BIKT-hez hasonló célokkal Dénes Iván Zoltán létrehozta a *Bibó István Szellemi Műhelyt*, amely Bibó műveinek kritikai kiadásával és konferenciák szervezésével terjeszti a bibói szellemet.

Több iskola és intézmény is viseli a nevét.

2005 óta szobra áll a Duna-parton, majd 2011-ben, születésének centenáriuma alkalmából a budai lakhelyéhez közeli parkot róla nevezték el.

Bibó István a múlt század kiemelkedő magyar politikai gondolkodója. Sírfeliratának – a rá jellemző keserű és bölcs iróniával – ő maga ezt javasolta: „Élt három évet, 1945-től 1948-ig.” Rövid bemutatásának végén álljon itt életfilozófiájának talán leghíresebb gondolata, miszerint „demokratának lenni annyit tesz, mint nem félni”.

• *Giuseppe Vedovato*

1912. március 13-án született Greciben, az akkor alig háromezer lakosú dél-olaszországi községben. Édesapját négy, édesanyját tizenkét éves korában veszítette el. A teljes árvaságból küzdötte fel magát az olasz politikai és tudományos élet kiemelkedő alakjává.

Középiskolai tanulmányait Salernóban végezte, majd a firenzei Cesare Alfieri Főiskolán szerzett társadalomtudományi és nemzetközi jogi diplomát. Elsősorban az afro-ázsiai országoknak szentelte egyébként rendkívül szerteágazó tudományos munkásságát. Hamarosan maga is egyetemi tanár lett: hosszú pályafutása során a firenzei, a bolognai és a római egyetemeken tanított kinevezett pro-

fesszorként, de előadásokat tartott Itália és a világ számos más egyetemén is.

A tudományos sikereivel egyidejűleg alakult politikai karrierje: 1953–76 között öt alkalommal volt kereszténydemokrata képviselő, majd szenátor. 1972–75 között az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének elnöke, alapítója és névadója az Európa Tanács strasbourgi könyvtárának.

A fentiek mellett volt olasz kenubajnok, nemzetközi díjakat nyerő fényképész, az Olasz Földrajzi Társaság, valamint az Interparlamentáris Unió olasz csoportjának elnöke. E két utóbbi minőségében bejárta a világ szinte minden országát. Négyyszer járt Magyarországon, melyet nagyon megszeretett.

Hét évtizeden keresztül szerkesztette – feleségével, Maria Luisa Sternini jogásznővel együtt – a negyedévenként megjelenő *Rivista di Studi Politici Internazionali* (RSPI) című folyóiratot, az egyik legkitűnőbb olasz külpolitikai orgánusot.

E sorok íróját 1993-ban megajándékozta a folyóirat 50. évfordulójára készült repertóriummal. Megvallom, hogy „kötelező penzumként” lapozgattam a professzor által nekem ajándékozott listát, amikor ismerős névre bukkantam: *Stefano Bibó*. A címet és a lapszámot olvasva a felfedezés öröme csak fokozódott: *La crisi della democrazia in Ungheria, azaz A demokrácia válsága Magyarországon*, majd a kiadvány megjelenésének évszáma: 1946. július – 1947. október. (Úgy látszik, hogy nemcsak a magyar demokrácia, de a folyóirat is válságban lehetett, ha az egyébként negyedéves publikáció hat számot volt kénytelen összevonni.)

Alig néhány nappal később a segítőkész professzor el is juttatta hozzám a ma már nehezen megtalálható cikk fotokópiáját. A 24 oldalas, némileg rövidített tanulmány for-

dítója a közelmúltban elhunyt Paolo Santarcangeli, a fiumei származású kiváló költő és a magyar kultúra egyik legavatottabb olaszországi „arkangyala”, aki az azóta klasszikussá vált cikk elé a következő megdöbbentően frappáns, az élő klasszikust felfedező rövid bevezetőt írta:

„*A cikk, amelyet itt közlünk, megjelenésekor nagy sikert aratott Magyarországon. Némileg rövidítve közöljük, az időközben bekövetkezett események ellenére, mégpedig három okból:*

– *mert az elegáns, meggyőző, világos politikai próza egy nem akármilyen példája, amelyet az egymást láncszerűen követő logikus következtetések jellemeznek,*

– *mert ez a tanulmány egy olyan őszinte és pártatlan expozé, amely nem hallgat el semmit, és nem hátrál meg még a leghálátlanabb és a legsikamlósabb témák előtt sem, a könyörtelen és becsületes igazságkeresés szellemében (amiből sokat tanulhatunk, összehasonlítva az olasz politikai próza csaknem egészének szándékos elhallgatásaival),*

– *végezetül azért, mert a szerző következtetései sajátos és meglepő módon alkalmazhatók a mi helyzetünkre, azaz kedvező lehetőséget nyújtanak gyümölcsöző összevetésekre és könnyen levonható tanulságokra.”*

Santarcangeli, érdeme hogy lefordította, és az egész olasz politológia elé példaként állította az akkor még Magyarországon is alig ismert Bibó Istvánt!

Giuseppe Vedovato, a sokoldalúan művelt, kitűnő ízlésű és „jó hallású” főszerkesztő érdeme viszont az, hogy folyóiratában külföldön elsőként közölt tőle cikket!

A tanulmány első oldalának alján olvasható a cikk eredeti megjelenésére utaló lábjegyzet: „Dalla rivista *Valóság* (Realtá), Budapest, dicembre 1945.” És még a *Valóság* ékezetei is a helyükön vannak!

További kutatásaim során Giuseppe Vedovato újabb „magyaros érdemeire” derült fény.

1957-ben elsőként publikálta teljes terjedelmében olaszul az ENSZ Különbizottságának jelentését az 1956-os magyar forradalomról. Az 1970-es évek elejétől előbb mint az Európa Tanács Közgyűlésének elnöke, majd tiszteletbeli elnöke következetesen tevékenykedett Magyarország felvételéért az európai együttműködés e fontos szervezetébe.

Amikor 1994 júniusában a Római Magyar Akadémián nagyszerű estet szerveztünk tiszteletére, Vedovato a „Magyarország európai elhivatottságának pillanatairól” tartott szép beszéde keretében nyújtotta át Teleki Pálnak a nagy olasz geográfushoz, Giotto Dainellihez, az Olasz Tudományos Akadémia egykori elnökéhez írt tizennyolc levelének másolatát, amelyeket Dainelli, sok más magyar vonatkozást tartalmazó levelezésével együtt rá hagyományozott. A professzor később e levelek eredeti példányait is visszajuttatta Magyarországnak. (Az érdi Földrajzi Múzeumban meglekinthetők.)

1995-ben az MTA és a Római Magyar Akadémia könyvtárainak rendelkezésére bocsátotta az elmúlt hatvan év valóságos politikai enciklopédiáját képező folyóiratának teljes állományát.

(Csak zárójelben jegyzem meg: nagy örömet és megtisztelést jelentett számomra, amikor Vedovato – az első felkérésre – terjedelmes és értő előszót írt a *Budapest–Róma, Berlin árnyékában. Magyar–olasz diplomáciai kapcsolatok 1932–1940* című könyvem elé, amely azóta angolul is az ő bevezetőjével jelent meg.)

Érdemeinek elismerésül kitüntették a Magyar Köztársasági Érdemrend Tiszti Keresztjével, és a Magyar Tudományos Akadé-

mia nagyérmével, a Magyar Földrajzi Társaság pedig tiszteletbeli tagjává választotta.

1997-ben, 85. születésnapja és szerkesztői tevékenységének 60. évfordulója alkalmából az olasz tudományos élet háromkötetes, csaknem kétezer oldalas „laudációval” ünnepelte a nagy tudóst és szerkesztőt. Ebben másfélszáz olasz és külföldi tudós fejezi ki tiszteletét Giuseppe Vedovato iránt. Az első kötet 59 szerző tanúságtételét tartalmazza a kiváló olasz politikus és politológus tevékenységének különböző megnyilvánulásairól, majd csaknem 150 oldalon ismertetik az ünnepelt politikai és tudományos pályafutásának fő tényeit, végül 105 oldalon sorolja fel Vedovato 38 önálló kötetét és ötszáznál több más publikációjának bibliográfiai adatait. A második és harmadik kötet az olasz és a nemzetközi politikatudomány jelentős alakjainak az évforduló alkalmából közzétett tanulmányait közli. A kötetek és az életmű rövid ismertetésének nehézségét tükröző adat: a három kötetnek csupán a tartalomjegyzéke 22 oldalt foglal el!

A három kötet tükrözi az enciklopédikus tudós életművének sokrétűségét: egymást váltogatják a történelmi, politológiai, nemzetközi jogi és a jelenlegi nemzetközi helyzetről szóló írások.

E sorok íróját érte az a megtiszteltetés, hogy ismertesse Vedovato hazánkkal kapcsolatos tevékenységét. A *Giuseppe Vedovato, Magyarország intellektuális nagykövete, avagy egy olasz európeai magyar elhivatottságai* című húszoldalas írás tételesen sorolja fel és ismerteti Vedovato hazánkkal kapcsolatos megnyilvánulásait.

Szólni kell arról is, hogy Vedovato fontos szerepet játszott az európai egyesülés folyamatában is. Huszonhárom éven keresztül volt az egyesülés motorjaként szolgáló Európai

Parlament Közgyűlésének vezető funkcionáriusa, majd 1972 és 1975 között elnöke.

Az Európa Tanács azzal örökíti meg az Európa egyesüléséért tevő legkiválóbb személyiségeket, hogy strasbourgi palotájának folyosóin elhelyezi mellszobrukat. Nos, 2007 júniusában az a rendkívüli megtisztelés érte hősünket, hogy tizedikként az ő mellszobrát avatták fel (olyan nagyságok mellé, mint Giuseppe Mazzini, Alcide De Gasperi, Winston Churchill, Konrad Adenauer, Robert Schumann és mások). Aurelia Attili Bernucci szoborportréjának elnevezése *A könyv szeretete*, és Vedovatót olyképpen mutatja be, amint átöleli néhány művét. (Ezek közül az egyiknek a címe is látszik: *A remélt és lehetséges Európa*, mely kötet számos európai egyetemen az európai integráció kérdéseit tanulmányozó diszciplína alapművének számít.) A szobrot felavató beszédében Terry Davis, az Európa Tanács angol elnöke ezeket mondta: „Giuseppe Vedovato a távlatok és a tettek embere. Nem elégszik meg a jövőről szőtt álmokkal, hanem látni akarja azok megvalósulását. . . A szobor, amelyet itt ma felavatunk, emlékeztet arra, hogy Európa a mi közös ügyünk, és hogy a fejlődése gyakran függ az olyan rendkívüli emberek bátorságától, víziójától és elkötelezettségétől, mint amilyen Giuseppe Vedovato.”

2009-ben – 97 évesen! – az agg tudós újabb könyvvel jelentkezett a sokatmondó *Egy hosszú élet kihívásai* címmel. E cím is mutatja, hogy e 804 oldalas (!) kötet a szellemi és erkölcsi végrendeletének tekinthető.

A kötethez írt előszavában a mélyen válásos tudós így fogalmazza meg hitvallását: „Istenem, add meg a megnyugvást, hogy elfogadjam mindazt, amin nem lehet változtatni. Add meg a bátorságot, hogy megváltoztassam mindazt, amit megváltoztathatok! És add meg

a bölcsességet, hogy különbséget tudjak tenni e két dolog között!”

Vedovatóra nagyon jellemző, hogy az életével számot vető kötetét az etikai kérdések megtárgyalásával kezdi. Büszkén idézi levélváltását 1968-ban Giovanni Leone köztársasági elnökkel, majd 1976-ban Benigno Zaccagnini pártfőtitkárral. Leveleiben, az olasz politikai élet visszásságai miatt lemond államtitkári kinevezéséről, majd kereszténydemokrata szenátorként való újrjelöléséről. Ezután kilencven oldalon közli írásait és parlamenti felszólalásait, amelyekben konkrét példákkal mutatja be Itália erkölcsi válságát, és tesz javaslatokat ennek megváltoztatására.

(Szándékomban áll e nagyszerű „szellemi végrendeletéről” még bővebben beszámolni. Itt és most még csak azt említem meg, nem kis büszkeséggel, hogy kötetébe bevette az őt Magyarország „szellemi nagykövetségében” megerősítő írásomat is.)

Vedovato nagy figyelmet fordít arra, hogy gazdag életének szellemi és tárgyi hagyatéka-it mennél teljesebben és hozzáférhetőbben hagyja az utókorra. E célból a római Gregoriana Pápai Egyetemre hagyományozta örökségét, amelyből az egyetem létrehozta a látványosan gazdag és szép *Giuseppe Vedovato Múzeumot és Archívumot*, ahol bárki megtekintheti a világ szinte minden tájáról összegyűjtött műkincseket, és tanulmányozhatja gazdag életművét.

A professzor ugyanerre az egyetemre hagyta a korábban Strasbourgban tartott, de véleménye szerint nem eléggé kihasznált Bibliothèque Vedovatót, amely 35 ezernél több kötetet és ezernél több periodikát tartalmaz.

Megemlítendő még, hogy az olasz Művelődési Minisztérium megvette Vedovato magánlevéltárát, és rendezését a firenzei Nemzeti Könyvtárra bízta. A professzor közlése

szerint a nyolcvan vaskos doboz közül kettő tele van a hazánkkal kapcsolatos írásaival, levelezésével és más dokumentumokkal.

E két rövid írásban megpróbáltuk felvázolni a XX. század egy-egy nagy magyar és olasz tudósának „párhuzamos életrajzát”. Különböző körülmények között éltek és dolgoztak, de mindketten sokat tettek hazájuk és világunk jobbító megváltoztatásáért, szellemi gyarapításáért, erkölcsi nemesítéséért. Személyesen soha nem találkoztak, de nagy, fentebb

leírt „szellemi találkozásuk” létrejött folyóirataik hasábjain. Mindketten méltán váltak rendkívüli szellemi forrássá, erkölcsi mércévé.

Hálásan köszönöm ifj. Bibó Istvánnak az édesapjához méltó segítőkészséget, amelyet e szerény írás jobbítása érdekében tanúsított.

Kulcsszavak: *Bibó, Vedovato, Plutarkhosz, zsidókérdés, Ravasz Boriska, 1956, tudományos munkásság, Greci, RSPI, Santarcangeli, Európa Parlament, „szellemi találkozás”*

